

az államok gyakran képmutatók voltak az általuk nem tolerált véleménykülönbségekkel szemben – vegyük figyelembe például a nyugatnémet kommunista párt 1956-os betiltását. Jelenlegi világunkban, ahol meggyőződéseink osztanak meg bennünket, állampolgárokat, józan gondolkodókra van szükség a kormányzáshoz, nem pedig az önhitt Hobbes-ra, aki nézeteit tévesen politikatudományának vélte.

(*New Statesman*)

John Butler

Aki Buddhára gondot viselt

Wendy Garling: *The Woman Who Raised the Buddha: The Extraordinary Life of Mahaprajapati (A nő, aki Buddhát felnevelte: Mahapradzsápati rendkívüli élete, Shambhala, 2021, 272 oldal)* című könyvének recenziója

A nagyszerű férfi spirituális vezetők mögött vagy mellett nagyszerű nők szoktak állni, legalábbis így mondják; igaz, általában az az eset áll fenn, hogy az utóbbiak életét és tetteit gyakran másodlagos jelentőségűvé fokozzák le az androcentrikus – férfiközpontú – vallási elképzelések, amelyek a későbbi nemzedékektől származnak. Jézusnak például két Máriája van (anya és Mária Magdolna), Mohamednek ott van első számú és legkedvesebb felesége Áisa Bint Abi Bakr, (Sziddhártha) Buddhának pedig Mahapradzsápati. Ugyanakkor számos történet íródott ezekről a nőkről, és a gyakran gyér történelmi adatokat, ha egyáltalán vannak, ki kell egészíteni e beszámolókkal, amelyek közül azonban nem egy sokszor csak a képzelet szüleménye, némi igazsággal fűszerezve. Ezek alkotják azt a – Garling szavaival élve – „foltvarrások paplant”, vagyis számos apró részt, amelyet „az ösztön, az intuíció és a józan ész szála” fűznek össze, írja Tracy Cochran az előszavában. Mahapradzsápati esetében még az a fajta történelem sem áll rendelkezésünkre, amely például a szinoptikus evangéliumokból, apokrif

iratokból (létezik egy *Mária Magdolna evangéliuma*) vagy a különböző iszlám forrásokból leszűrhető, mely utóbbiak Ását tudósként, bíróként, sőt katonai vezetőként mutatják be.

Wendy Garling, gyakorló tibeti buddhista, aki szanszkrit nyelv és irodalom végzettséggel rendelkezik, egyszer már felvállalta azt a feladatot, hogy bemutassa a buddhizmus korai időszakának nőalakjait a *Stars at Dawn: Forgotten Stories of Women in the Buddha's Life* ('Csillagok hajnalban: Elfelejtett történetek nőkről Buddha életében', 2016) című munkájában. Új könyvében (*The Woman Who Raised the Buddha*) azt a merész célt tűzte ki maga elé, hogy óriási mennyiségű forrásanyagot vegyen számba és egy minden eddiginél teljesebb, összetettebb portrét alkosson ennek alapján Mahapradzsápatiról. Eltekintve egyetlen verstől, amelyet magának Mahapradzsápatinak tulajdonítanak a páli nyelvű *Therigátháknak*, a korai buddhista apácák által írott versgyűjteményben, amely közül némelyik akár a Krisztus előtti 6. századból is származhat, és némi önéletrajzi anyagtól, Garlingnak nem sok történetinek nevezhető forrása volt, ha volt egyáltalán. Ehelyett indiai, koreai, burmai és kambodzsai hagyományokra épül Mahapradzsápatiról szóló forrásanyaga, amely összességében a leírt eseményektől eléggé eltérő korszakokban és helyszíneken keletkezett.

Garling egy sor olyan történettel dolgozott, amelyek közül sok jóval Mahapradzsápati halála után íródott, és gyakran férfi írók által, akik igyekeztek gondoskodni arról, hogy mindig maga Buddha legyen az előtérben. Ahogy Garling is elmondja, „a mai buddhizmus” még mindig erősen etolódik a patriarchátus, sőt a nőgyűlölet felé, de kitar amellet, hogy Buddha szándéka mindazonáltal az volt, hogy „világi és szerzetességben élő nők és férfiak egyenjogú, négyrétű közösségét hozza létre”. Ezt figyelembe véve kell bebizonyítania, hogy ez utóbbi a buddhizmus terjedésének és fejlődésének minden androcentrikus leírása ellenére történt, és ennek érdekében mutatja be a páli kánon egy *Khuddaka Nikaja* című művét, amely tartalmazza a *Therigáthákat* és a *Therí-apadánát*, amely utóbbit „negyven apáca első személyű

hagiográfiájaként írja le, amely életük során elért lelki fejlődésükről tanúskodik”. „Ezek a források” Garling szerint „a nők hangjának szavakon és a témákon átsütő hitelességére világítanak rá”. A kapott eredmény talán Miri Rubin *Mother of God: A History of the Virgin Mary* (Az Istenanya: Szűz Mária története, Harvard, 2009) című könyvével egyenértékű, amely utóbbi Mária fejlődését követi nyomon az evangéliumokban a Jézus anyjaként betöltött szerepétől végső világméretű – saját jogán elnyert – „hírnevéig”, ahol az imádat tárgyaként közvetlenül fia után következik a sorban.

Féltreéve a többszörös megtestesüléseket, annyit tudunk Mahapradzsápatiról (akit Gautaminak vagy Gotaminak is hívtak) mint történelmi alakról, hogy nemes családból származott, és Sziddhártha nagynénje volt; nővére, Májá nem sokkal a Sziddhártha világrajövele után elhunyt, és őrá bízta Suddhódanától fogant gyermekét, aki a sájkák, a részben a mai Nepál területén lakó észak-indiai nép királya volt. Mahapradzsápati is a király felesége volt, és nővére halála után ő lett a főkirálynő, innen származik névadó titulusa; Gotamiként is ismert, amely valószínűleg a saját neve, bár a Mahapradzsápati az a név, amelyen általában emlegetik. Kr. e. 500 körül született, állítólag százhusz éves koráig élt, és nem sokkal a fia, Buddha előtt halt meg. Valóban ő nevelte Sziddhárthát (ahogy Buddhát hívták, mielőtt megvilágosodott), és nagyon szerette őt. Ahogy egy Garling által idézett koreai forrás mondta: „Nagynénje igen szerette az Utat, / és semmilyen erőfeszítést nem kímélt, hogy felnevelje Buddhát”. Mélyen elszomorodott, amikor az elhatározta, hogy odahagyja udvari életét és családját, hogy a megvilágosodást keresse, amely eseményt a Nagy Távozás néven ismerjük. Nagynénje annyira belebetegedett a bánatba, hogy megvakult a sok sírástól – így szól a történet; látása csak akkor tért vissza, amikor fia tizenkét év távollét után hazatért.

Mahapradzsápati legnagyobb eredménye azonban Sziddhártha visszatérése után született. Ez a meglehetősen vonakodó Buddha

meggyőzése volt arról, hogy engedélyezze ötszáz áhítatos sákja nő felszentelését, akiknek férje már szerzetesi fogadalmat tett. Ezek a nők apácák akartak lenni, és megkérték Mahapradzsápatit, hogy szóljon a nevükben, mivel ily módon tulajdonképpen özvegyen maradnak majd. A különféle leírások itt okozhatnak nehézségeket Garlingnak vagy bármelyik tudósnak, akik, mint fentebb láttuk, Buddhát elfogadónak, vagy legalábbis nem nőgyűlölőnek akarják ábrázolni. De pontosan mit is válaszolt Buddha nagynénje kérésére? Például, ha a páli kánon nézzük, Buddha egyértelműen kijelenti: „Nem akarom megengedni a nőknek, hogy elmenjenek otthonról.” Más forrásokban azonban azt mondja, hogy a nőknek világiként kell odaadó életmódot folytatniuk. „Legyetek tiszták, szűziesek és éljetez erényesen – mondja Mahapradzsápatinak –, és maradjatok jutalmat, áldásokat és boldogságot fogtok találni.” Egy másik általa ajánlott kompromisszum azt javasolja, hogy a nőknek borotválják le a hajukat és „vegyenek fel szerzetesi ruhát”, majd maradjanak otthon, és *viselkedjenek* apácák módjára (anélkül, hogy fel lennének szentelve), ahelyett, hogy tényleg elindulnának, és egy koldulóállal vándorolnának, mint ő maga. Egy másik leírásban pedig azt üzeni nekik: „Az ősi Buddhák semelyike nem engedte a nőknek, hogy elmenjenek otthonról.” Ezek a kompromisszumok mintha azt sugallnák, Garling értelmezése szerint, hogy Buddha nem magát a nők felszentelését, hanem a nők hajléktalanná válását ellenezte, amely állapotról azt gondolta, hogy a nők talán nem elég erősek a kibírásához. Továbbá valószínűleg úgy vélte, hogy a felszentelésnek lassan kell végbemennie, illetve, hogy ha túl gyorsan történik, az ellenállást vált ki. Azaz mindenestre inkább időzítésről volt szó, semmint bármilyen egyébéről. Mahapradzsápati hatalmas feladatot vállalt magára, hogy valóra váltsa abbéli vágyát, hogy a buddhista nők lelki egyenjogúságot érjenek el a férfiakkal. Az, hogy végül mégis sikerült, kitarásáról és őszinteségéről tanúskodik.

Mindenesetre, számos írásos bizonyíték férfiközpontúságához híven, Mahapradzsápati „nagyrészt eltűnik az elbeszélésekből”, miután sikerült elérnie a buddhista apácák felszentelését. Ugyanakkor, mint Garling megjegyzi, a „történelem”, angolul *history* – vagy még inkább, feminista módon *herstory* [sic] – általában nagyra értékeli Mahapradzsápati felbecsülhetetlen szerepét ennek a bravúrnak az elérésében. Történetének – illetve különféle hagyományokból származó számos történetnek – a többi része, valamint a 189 versből álló, a *Therí-apadánában* található néhány önéletrajzi írás népszerű ünnepi előadások darabjaiként terjedt el buddhisták széles köreiben Ázsia különböző részein. Úgy tünne, hogy Szűz Máriához hasonlóan, Mahapradzsápatit a következő nemzedékek példaként emlegették arra, hogy milyenek kell lennie egy felvilágosodott nőnek (vagy akár férfinak). Az utolsó fejezet Mahapradzsápati *parinirvánáját* (az újjászületéstől való mentesülését, miután elérte a földön a megvilágosodást) vitatja meg, majd rövid zárófejezet következik, amely leírja, hogy különböző buddhista iskolák miként értelmezik történetét. Mint maga Buddha is állítólag kijelentette a róla szóló gyászbeszédében: *Tudjátok meg, ó szerzetesek, ő volt a legbölcsebb, / hatalmas és mélységes bölcsességgel. / Nagyhírű apáca volt, / óriási erő birtokosa.*

Garling könyve természetesen mély tudományos alapokon és aprólékos kutatáson nyugszik, mint ahogy azt nyolcoldalas bibliográfiája kellőképpen bizonyítja. Mégsem egy tudományos igényű kötetről van szó, amelyen a buddhizmust tanulmányozóknak át kell rágniuk magukat. Garling lebilincselő módon ír, világos, közvetlen stílusa nemcsak a téma iránti szenvedélyes

érdeklődést tükrözi, hanem azt a valódi elhivatottságot is, amellyel Mahapradzsápati történetét egészzé akarja formálni. Némely tudós olvasó talán fennakadhat Garling alkalmankénti interpolációin – utólagos hozzátoldásain – vagy a történetek, illetve szerzői beszámolók kitaláción alapuló, saját „verzióin”, főleg a Prológusban, de ez egyfajta regényírói technika, amelyet sok olvasó vonzónak talál, mivel ügyesen alkalmazva, a témát ténylegesen életszerűbbé teheti. Ezt használta például Peter Ackroyd (maga is regényíró) is kedvező fogadtatásra talált Dickens-életrajzában, ahol az utóbbit dolgozószobájában ábrázolja, amit az épp írásairól gondolkodik – olyasmi, amit Dickens valószínűleg tényleg csinált –, és Ackroyd leírása elég meggyőzően hangzik. Garling ugyanazt a hatást éri el, bár ez olyasmi, amit mindig fenntartással fogadok, csak úgy, mint a *herstory*-féle neologizmusokat. Még egy apró dolog – Garling néha egybe-mossa a beszámolókat, mint Mahapradzsápati *apadánájának* fordításában, de minthogy maga is tudós, valószínű, tudja, hogy ezek miről szólnak; egyébiránt a nem szakértő olvasónak pedig úgy sincs más választása, mint hogy kövesse a szerzőt. Máskülönb, meleg szívvel ajánlom ezt a korszakalkotó beszámolót, amely egy kiváló asszony életéről és szellemi örökségéről íródott. Szép olvasmány nem utolsósorban azért, mert néhány igen megható és tanulságos történetet ismerünk meg belőle, ahol csodálatos módon sikerül annak hősét viszonylagos kirekesztettségéből a középpontba emelni, ahová valójában tartozik. Ahogy Buddha segítőtársa, Ananda mondja: *Úticélját immáron elérte; / csak neve marad fenn. / Még az ötszemű Buddha / sem láthatja, hová ment.*

(*Asian Review of Books*)

E SZÁMUNK SZERZŐI:

- Bilibok György*, PhD-hallgató, Debrecen
Dr. habil. Fehér Anikó DLA karnagy, népzenekutató, az MMA MMKI megbízott kutatója, a KRE óraadója, a Nemzetközi Kodály Társaság elnökségi tagja, Budapest
- Dr. Gesztesi Enikő* PhD, klasszika-filológus, középiskolai tanár, Szekszárd
- Dr. Gesztesi Tamás* ny. belgyógyász főorvos, Szekszárd
- Górány Nikoletta*, történelem szakos PhD-hallgató, ELTE BTK, Budapest
- Győri Szabó Róbert* egyetemi oktató, Széchenyi István Egyetem, Győr
- Janik Henrietta*, PhD-hallgató, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Gazdaság- és Regionális Tudományi Doktori Iskola, Gödöllő
- Kapronczay Károly* történész, egyetemi tanár, az MTA doktora, Budapest
- Kicsi Sándor András* szerkesztő, nyelvész, író, Budapest
- Klestenitz Tibor* tudományos munkatárs, Nemzeti Közszerzői Egyetem; MTA–OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoport, 19. századi Könyv- és Sajtótörténeti Műhely; Csákvár
- Kovács Dávid* történész, KRE BTK egyetemi docens, Budapest
- Dr. Utry Attila Jevgenij* népművelő, író, költő, esszéíró, nyugalmazott főiskolai docens (EJF); Miskolc
- Varga János* mérnök-tanár, Székesfehérvár
- Zsámboki Árpád* ny. megyei szakfőtanácsos, Szekszárd

TARTALOMJEGYZÉK

Kovács Dávid: Érték és történelem. Gondolatok Tókéczki László történetírásáról. . . 1

VALÓSÁG CIKKPÁLYÁZAT

Fehér Anikó: „Krisztus kenyér s bor színében...” Az 1938-as budapesti

Eucharisztikus kongresszus himnuszának szerzője: Koudela Géza. 12

Gódnány Nikoletta: Meghiúsult idegenforgalmi csúcsev –

A külpolitikai események hatásai a 34. Eucharisztikus Világkongresszusra . . 25

Utry Attila: Világvallások és az eucharisztikus Krisztus. 32

SZÁZADOK

Győri Szabó Róbert: Katalónia első autonómiája

a 20. században (1931–1939). 42

Klestenitz Tibor: A láthatatlan templom

A magyar protestantizmus és a rádiós műsorszórás kezdetei. 61

Somorjai Ádám OSB: A „modus vivendi” kérdése a Vatikán

egyházpolitikájában. XII. Piusz pápa, Mindszenty József

és a magyar jezsuiták, 1945–1948 71

Dr. Gesztesi Tamás – Zsámboki Árpád – Dr. Gesztesi Enikő:

Gróf Széchenyi István betegségei. Emlékező gondolatok

„a legnagyobb magyar” születésének 230. évfordulója kapcsán. 82

MŰHELY

Janik Henrietta: Az intellektuális tőke értékteremtő szerepe a felsőoktatásban . 92

Kicsi Sándor András: A vörösbegy és az ökörszem a néphagyományban . . . 100

NAPLÓ ÉS KRITIKA

Bilibok György: Jézus szerepe a zsidók és keresztények közti

megbékélésben. 104

Varga János: Tudománytörténet családi vállalkozásban. 109

Kapronczay Károly: Horthy Miklós kormányzó politikai életének 25 éve. . . . 112

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOKBÓL

Norimitsu Onishi: A polgármester, a tanár és küzdelem Franciaország egy „elveszett

darabja” miatt (114) *Zanny Minton Beddoes*: Egy katasztrófa tanulságai. A covid–19

az oktatás megreformálására sarkall (118) *Helen Thompson*: A pandémia Thomas

Hobbes időtálló bölcsességére és utópisztikus csalódásaira egyaránt rávilágított

(123) *John Butler*: Aki Buddhára gondot viselt (125)

KÉPEK

F. Farkas Tamás grafikái (11, 41, 103)

Tisztelt Előfizetőink!

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat 1841-ben jött létre a tudományos ismeretek népszerűsítésére, a magyar társadalom tudásszintjének emelésére. Ennek szolgálatában indította el a Társulat sok évtizede ismeretterjesztő folyóiratait, melyek nélkülözhetlenné váltak az utóbbi fél évszázad iskolai oktatásában, a tudományos igényű, korszerű ismeretközlésben. A természettudományi és társadalomtudományi tudás terjesztése céljából, mindent megteszünk annak érdekében, hogy lapjaink minél szélesebb közönséghez és minél kedvezőbb áron jussanak el. Ezt szolgálja 2021. évi akciónk, melynek keretén belül a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat által kiadott lapok – az Élet és Tudomány, a Természet Világa és a Valóság – együtt kedvezményesen fizethetők elő. Célunk, hogy Előfizetőink minél kisebb ráfordítással jussanak hozzá a tudomány legújabb eredményeihez, több lap együttes előfizetése csökkenti az Önök eddigi költségeit.

A következő előfizetői csomagokat ajánljuk:

Élet és Tudomány, Természet Világa és Valóság együttes előfizetés:

Egy évre: 38 580 Ft helyett 27 060 Ft
Fél évre: 20 010 Ft helyett 14 250 Ft

Élet és Tudomány és Természet Világa együttes előfizetés:

Egy évre: 29 160 Ft helyett 21 720 Ft
Fél évre: 15 300 Ft helyett 11 730 Ft

Élet és Tudomány és Valóság együttes előfizetés:

Egy évre: 29 160 Ft helyett 21 720 Ft
Fél évre: 15 090 Ft helyett 11 730 Ft

Természet Világa és Valóság együttes előfizetés:

Egy évre: 18 840 Ft helyett 12 480 Ft
Fél évre: 9630 Ft helyett 6600 Ft

Akciónk a 2021. évre szóló, egyéves és féléves előfizetésekre érvényes!

A TIT-lapok előfizethetők a Magyar Posta Zrt.-nél:

- személyesen a postahelyeken és a kézbesítőnél
 - telefonon: +36-1-767-8262
- e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu

A 2017. évi és az azelőtti lapszámaink kedvezményesen, 250 forintos áron vásárolhatók meg a szerkesztőségben.

Ára: 870 Ft • Előfizetéssel: 785 Ft

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

Nemzeti Kulturális Alap

